

платежів, пошуку досить ефективних способів розрахунку, контролю і вилучення платежів, а також доцільних схем розподілу відповідних коштів [1, с.49].

Література

1. Коваль Я.В., Антоненко І.Я. Економічна (грошова) оцінка природних ресурсів лісового фонду України: теорія, методологія, методика. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 163 с.
2. Міщенко В. Концепція платного природокористування в Україні// Економіка України. – 1993, № 7. – С. 68-73.
3. Хвесик М.А. Збагерська Н.В. Економічна оцінка природних ресурсів: основні методологічні підходи. – Рівне: Вид-во РДТУ. – 2000. – 194 с.
4. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.

УДК 630*17:630*164.7

Доц. О.П. Божок, канд. с.-г. наук;
асист. В.О. Божок, канд. с.-г. наук – НЛТУ України

УТОЧНЕННЯ ВИДОВИХ НАЗВ КАРІЙ, ЩО ІНТРОДУКОВАНІ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Розглядаються питання уточнення морфологічних ознак та таксономічної приналежності тих видів карій, що інтродуковані на територію України і можуть мати практичне значення для лісового господарства.

Doc. O.P. Bozhok; assist. V.O. Bozhok – NUFWT of Ukraine

Verification of typical named of *Carya*, that is introduced in territory of Ukraine

The questions of specification of morphological attributes and biological accessory those are considered. Kinds of *Carya*, that are introduced on territory of Ukraine and can have practical meaning for a wood facilities.

Рід Карія належить до родини горіхових (Juglandaceae), а сама назва *Carya* походить від грецького слова "каріон", тобто горіх [1]. У свій час видатний біолог та систематик К. Лінней не розглядав карію як окремий рід, а включав її до роду Горіх. Тільки в 1818 р. ця таксономічна група рослин була описана Т. Нутталом як окремий рід *Carya* [2], що включав 8 видів. Підставою для цього було те, що рід Карія відрізняється від інших представників родини суцільною серцевиною в деревині пагонів, кора старих дерев розтріскується і часто відшаровується тонкими шматками, що звисають по стовбуру, чоловічі суцвіття зібрані в пучки по 3-8 штук, а в горіха – поодинокі або зібрані тільки по два. Плід у роду Карія – ценокарпна кістянка з однією насінною, що має анатропний (обернений) зародок. Оплідень недостиглих плодів у всіх видів тришаровий. Він включає зовнішній шкірястий шар – екзокарпій, серединний соковитий шар – мезокарпій та внутрішній здерев'янілий шар – ендокарпій. Два зовнішніх шари звуться перикарпієм.

До цього часу систематика роду є надзвичайно дискусійною, немає певних даних про кількість видів у роді. Одні автори доводять їх кількість до 22 [3] чи 20 [4], інші стверджують, що їх 17 [5] чи 16-18 [2]. Це можна пояснити тим, що карія схильна до утворення гібридів при спільному зростанні, а тому видові ознаки чітко не виділяються.

Рід Карія поділяють на дві секції: *Eucarya* та *Arocarya* D.C. [6]. Перша секція характеризується невеликою кількістю листочків (3-7), луски бруньок охоплюють одна одну, частково опушені. Перикарпій – від 4 до 9 мм. Ендокарпій твердий, важко розколюється. Деревина має чітко виражені річні кільця завдяки великим судинам, що групуються в ранній зоні. Друга секція має велику кількість листочків у складному листі (7-15), луски бруньок тільки сходяться своїми краями, але не перекривають одна одну. Ендокарпій тонкий і легко розламується. Деревина має слабку вираженість річних кілець.

На території України визначення карій полегшується тим, що із 6 інтродукованих видів, найбільш поширеними в лісових насадженнях є карія овальна (*Carya ovata* K. Koch) та серцеподібна (*Carya cordiformis* K. Koch). Інші види трапляються рідше і, переважно, в парках та ботанічних садах [7,16]. Тільки на прикладі цих двох найбільш поширених видів можна переконатись в тій складності назв, що вживаються протягом 175 років їх інтродукування і використовуються й досі при їх ідентифікації. Так, карію овальну звать білою, кошлатою, яйцевидною, горішником п'ятилистним, справжнім гікорі і т.д. Найчастіше до неї використовуються латинські назви: *C. ovata* K. Koch; *C. alba* Nutt.; *Hicoria ovata* Britt. Карію серцеподібну ще звать гіркою і використовують до неї латинські назви: *C. cordiformis* K. Koch; *C. amara* Nutt.; *Hicoria minima* Britt.; *Hicoria cordiformis* Britt.; *Juglans cordiformis* Wagh. Аналогічна ситуація і з іншими видами.

У систематиці роду є певні непорозуміння, коли під однією назвою автори подають різні види. Наприклад: *C. alba* K. Koch = *C. tomentosa* Nutt., а *C. alba* Nutt. = *C. ovata* K. Koch. Тому при згадуванні назви карії необхідно вказувати прізвище автора.

Ще В. Тинецький [8] вказував, що карію овальну у Німеччині всюди називають білою. Подібний підхід веде до плутанини. Тому назви "карія біла" необхідно уникати, користуючись пріоритетними назвами, як це роблять В.М. Харлоу [5] та Р.С. Хаузі [9]: карія овальна (*C. ovata* K. Koch) до синонімної (*C. alba* Nutt.) та карія опушена (*C. tomentosa* Nutt.) – до (*C. alba* K. Koch). На жаль, у літературі недавнього періоду цього не дотримуються. Ф.Л. Щепотьев та інші [10] до карії овальної наводять як пріоритетну назву "карія біла". Подібною назвою користується і А.О. Бондар [11], а В.Я. Заячук [12] подає *C. ovata* K. Koch і *C. alba* Nutt. як окремі види.

Уточненню таксономічних назв карій, їх ідентифікації не сприяють неточності і в трактуванні ілюстративного матеріалу. А.П. Шиманюк [13] на рис. 94 подає горіх карії серцеподібної, хоча під рисунком стверджується, що це пекан. О.Л. Липа [4] на рис. 40 карію овальну називає карією білою і навпаки, тобто підписи поміняні місцями і не відповідають описам. Це ж саме можна сказати і про публікацію А.О. Бондаря [11], коли замість назви "гікорі" вжито назву "гікори", та про роботу В.Я. Заячука [12], коли на рис. 27 поданий листок карії овальної, а горіх – карії бахромчатої. Там же для карії серцеподібної вжита стара назва *C. amara* Nutt. замість *C. cordiformis* K. Koch.

У зв'язку з тим, що карія схильна до утворення гібридів, це дало підстави окремим дослідникам наводити нечіткі та суперечливі дані в ботаніко-

морфологічних описах видів карій. Найчастіше це пов'язано з іменами європейських дослідників, які користувались матеріалом з поодиноких чи з невеликої групи дерев невідомого походження, а тому дослідження американських вчених більш достовірні і більше відповідають характеристиці того чи іншого виду. Так, згідно з А.К. Доророшенком [15], плоди та насіння карії овальної значно більші, ніж у карії бахромчатої, тоді як за іншими авторами навпаки. В. Харлоу та Е. Херрара [5] наводять масу горіхів карії овальної 4,53 г, Д. Магіц [1] подає масу горіха 4,55 г, а В.І. Добровольський [6] – 4,0 г. За нашими даними [16], маса горіхів цього виду змінюється залежно від урожайності та місця їх заготівлі від 3,5 до 4,2 г.

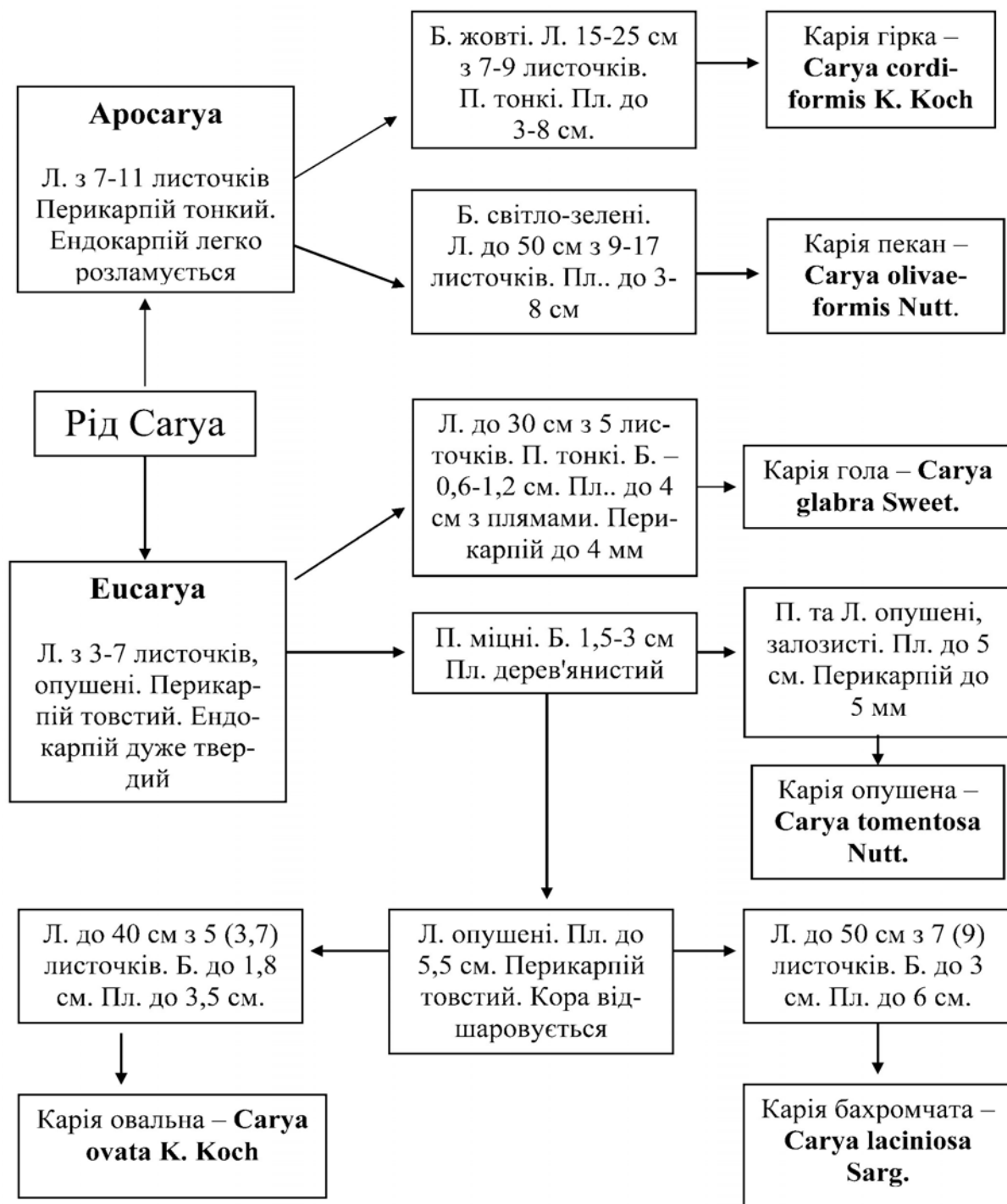

Рис. 1. Схема для визначення видів роду *Carya*:
Л. – листок; Б. – бруньки; П. – пагони; Пл. – плід

Суперечливі дані в описах морфологічних ознак виду наводяться в літературі і щодо карії серцеподібної. Так, В.І. Добровольський [6] подає масу одного горіха 3,78 г, а В. Тинецький [8] характеризує плоди цього виду з дуже грубим і твердим перикарпієм і за розміром до 6 см довжиною та 3,0-3,5 см шириною, що більше відповідає карії бахромчатій (*C. laciniosa* Loud.). Ним же для цього виду вжита латинська назва *C. cordiformis* K. Koch та *C. sulcata* Nutt., останню назву інші автори [1,9] вживають як синонім до карії бахромчатої. За нашими даними [16], маса одного горіха карії серцеподібної в умовах Поділля перебуває в межах від 4,7 до 5,2 г, а карії бахромчатої – від 10,0 до 12,5 г.

Використовуючи нову класифікацію видів роду Карія для її природного ареалу зростання [9], ми розробили і пропонуємо більш деталізовану схему поділу для тих видів, що інтродуковані на територію України (рис. 1). Подібне трактування окремих назв видів карії наведено і в роботі Д.М. Гродзинського [14].

Проведені нами комплексні дослідження видів карії на території України протягом 1997-2003 рр. дали змогу скласти описи найбільш поширених видів і їх морфологічні ознаки подати на рис. 2.

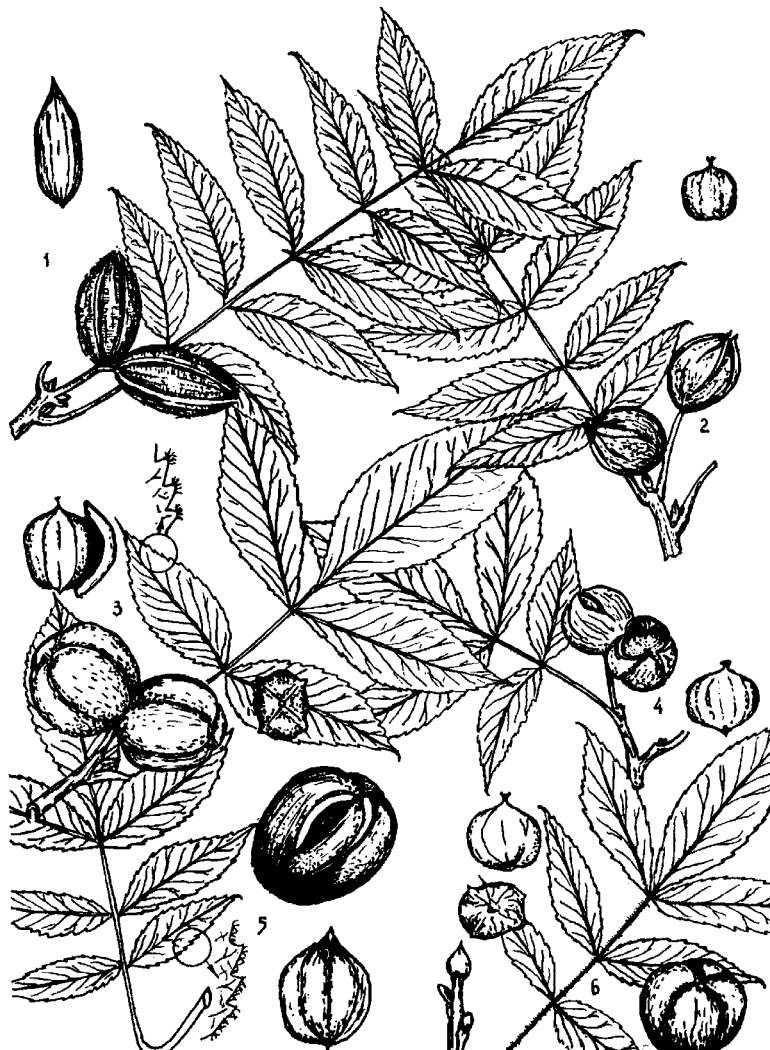

Рис. 2. Види карії: 1. Карія-некан (*Carya olivaeformis* Nutt.); 2. Карія серцеподібна (*Carya cordiformis* K. Koch); 3. Карія овальна (*Carya ovata* K. Koch); 4. Карія гола (*Carya glabra* Sweet.); 5. Карія бахромчата (*Carya laciniosa* Loud.); 6. Карія опушена (*Carya tomentosa* Nutt.)

Ми уже зазначали [17, 18], що на території України культури карії створені з насіння різного походження, в межах виду їх маса може змінюватись залежно від урожайності та індивідуальних особливостей дерев. Якщо на повнозернистість насіння більше впливають кліматичні умови (довжина вегетаційного періоду), то при характеристиці його розмірності необхідно вказувати походження насіння (з індивідуальних дерев чи з насаджень) та урожайність.

Сподіваємось, що наша публікація щодо ідентифікації видів карії на території України буде використана науковцями та спеціалістами лісового господарства при інтродукції окремих видів, адже їх ставлення до ґрунтово-кліматичних умов різне і від врахування особливостей виду залежить успішність впровадження та подальша продуктивність.

Література

1. **Magic D.** Hickoria a jej pestovanie v lese. – Lesnický časopis, 1958, r.4. – S. 258-314.
2. **Жилин С.Г.** Порядок ореховые: Жизнь растений/ Под. ред. А.А. Тахтаджяна. – М.: Просвещение, 1980, т. 5, ч. 1. – С. 329-342.
3. **Соколов С.Я.** Белый гикори// Деревья и кустарники СССР. – М.-Л., 1951, т. 2. – С. 261-262.
4. **Лыпа А.Л.** Определитель деревьев и кустарников. – К.: Изд-во Киевского ГУ им. Т.Г. Шевченко, 1955. – С. 195-201.
5. **Harlow W.M., Harrar E.S.** Textbook of dendrology. Convening the Important Forest Trees of the United States and Canada. Mc GRAW – Hill BOOK COMPANY, New-York, 1968. – P. 245-262.
6. **Добровольский В.И.** К определению встречающихся в СССР видов гикори// Сб. научных трудов Укр НИИЛХ. – Харьков: УкрНИИЛХ. – 1946, вып. III. – С. 59-68.
7. **Липа О.Л.** Визначні сади і парки України та їх охорона. – К.: Київський ДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1960. – 176 с.
8. **Tyniecki W.** Drzewno Hickory// Sylwan, 1897. – S. 279-287.
9. **Hosie R.C.** Nativetrees of Canada. – 1990. – P. 138-148, 359.
10. **Щепотьєв Ф.Л., Павленко Ф.А., Ріхтер О.А.** Горіхи. – К.: Урожай, 1987. – С. 91-107.
11. **Бондар А.О.** Гікорі білий в лісонасадженнях Поділля// Лісовий і мисливський журнал. – 1998, № 1. – С. 19.
12. **Заячук В.Я.** Дендрологія. Покритонасінні. – Львів: Камула, 2004. – С. 85-87.
13. **Шиманюк А.П.** Биология древесных и кустарниковых пород СССР. – М.: Учпедгиз, 1957. – С. 168-171.
14. **Гродзинський Д.М.** Чотиримовний словник назв рослин (українсько-російсько-англійсько-латинський). – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 312 с.
15. **Дорошенко А.К.** Семейство Juglandaceae// Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР: Покрытосеменные. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 317-330.
16. **Божок В.О.** Інтродукція видів роду Карія (Carya Nutt.) в Україні: Автореф. дис.... канд. с.-г. наук: 06.03.01. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003. – 20 с.
17. **Божок В.О.** Особливості плодоношення та підготовки насіння карії до висіву// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002, вип. 12.2. – С. 93-96.
18. **Божок О.П., Божок В.О.** Морфологія плодів та насіння карії// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003, вип. 13.4. – С. 13-17.